

КАРПАТСЬКА ОПЕРАЦІЯ 1914–1915 рр.: АНАЛІЗ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЇХ ВПЛИВУ НА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ВОЄННОГО МИСТЕЦТВА

Досліджуються бойові дії у Карпатах під час Першої світової війни, аналізується задум та хід Карпатської наступальної операція 1915 р. в умовах гірсько-лісної місцевості, причини досягнень та невдач російських військ у битві за Карпатський хребет.

Ключові слова: Перша світова війна, Східноєвропейський фронт, битва за Карпати, наступальна операція.

Постановка проблеми та її актуальність. Основною складовою військової історії є історія воєнного мистецтва, яка вивчає виникнення та розвиток форм і способів збройної боротьби, узагальнює досвід минулих війн, розкриває діалектику військового мистецтва, його закономірності, впливаючи на розвиток стратегії, оперативного мистецтва і тактики. Перша світова війна стала своєрідним вододілом у розвитку воєнного мистецтва: вона підсумувала попередні досягнення і водночас значною мірою визначила основні вектори розвитку воєнної справи протягом наступного століття. Саме тому це зумовило значний науковий інтерес до Першої світової війни відразу ж після її закінчення.

Починаючи з 1920-х років, радянські військові історики ґрунтовно аналізували й вивчали безпосередній перебіг певних бойових дій під час різноманітних воєнних кампаній, зокрема на Східноєвропейському театрі Першої світової війни. Але радянська воєнна історія не відокремлювалася від радянської історичної науки, тому розвиток воєнної історії мав певні риси ідеологічної заангажованості, творче поставлення проблем “спрямовувалося” Головним політичним управлінням Радянської Армії, Військово-Морського

Яровий Віталій Григорович, кандидат історичних наук, заступник начальника факультету, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

Черник Петро Петрович, кандидат політичних наук, доцент, начальник кафедри, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Яровий В.Г., Черник П.П., 2011

Флоту, Міністерством оборони та Генеральним штабом. Армію Російської імперії змальовували як натовп напів-диких, напівголодних і напіводягнених людей, якими керували тупоголові й бездарні командири. Згідно з цими поглядами, солдати і молодші командири були інертні, механічно вимуштрувані, несвідомі жертви російського імперіалізму, яких “кривава царська влада” примусом гнала на неминучу смерть. Невдачі та поразки цієї армії були обумовлені неозброєністю командирів “великим вченням Маркса – Енгельса – Леніна – Сталіна”. В контексті сучасних реалій та розуміння хибності вищезгаданих міркувань дана воєнна кампанія викликає чималий інтерес у сучасних дослідників.

Найважливішою функцією військово-історичної науки в галузі воєнних наук є вивчення воєнного досвіду. Вона служить важливим засобом у розвитку світогляду майбутніх командирів, а також дає військовим теоретикам та практикам вартісний матеріал для розробки теорії і практики подальшої розбудови Збройних Сил з урахуванням сучасних умов, рівня розвитку військової техніки та озброєння. Проте сьогодні ми маємо небагато наукових праць, де б комплексно розглядалися особливості операцій російської армії, які були проведені на території України під час Першої світової війни.

Предметом дослідження є бойові дії у Карпатських горах під час Першої світової війни, кампанії 1915 р. Виходячи з актуальності проблеми *автори ставлять за мету* проаналізувати деякі аспекти Карпатської операції 1915 р. у гірсько-лісистій місцевості Південно-Західного фронту, показати її актуальність для сучасних Збройних Сил України.

Аналіз попередніх досліджень. Слід відзначити, що аналіз матеріалів сучасної вітчизняної військово-історичної науки свідчить про зосередженість переважної частини українських дослідників на минувшині українського війська і на сучасних проблемах Збройних Сил України в умовах розвитку та реформування. Це, власне, обумовлює практичну відсутність сучасних праць, які присвячені воєнному досвіду новітньої доби, зокрема періоду Першої світової війни. Таким чином, дана стаття вирішує конкретну наукову проблему щодо об'єктивного підходу у висвітленні бойових дій, які розгорнулись у Карпатських горах під час зимової кампанії 1915 р. на Західноєвропейському театрі Першої світової війни.

На завершальному етапі Галицької битви 1914 р. (18 серпня – 21 вересня) війська лівого крила російського Південно-Західного фронту не тільки вийшли у передгір'я Карпат, але окремі частини 8-ої російської армії навіть захопили карпатські перевали Бескид, Верецький, Вишківський та наблизилися до населених пунктів Окер-мезо, Свалєва і Торунь. Внаслідок величезних втрат, які зазнав Південно-Західний фронт під час Галицької битви, головнокомандувач фронтом генерал М. Іванов відмовився від наступу вглиб Австро-Угорщини і наказав своїм арміям вийти на рубіж р. Сян, ізолювати фортецю Перемишль і зайняти виходи із Карпат поблизу Самбора, Хирова і Санок. До 27 вересня 1914 р. російські 3-я і 8-а армії передовими частинами вийшли на лінію Немирів, Яворів, Комарів [1, 117].

Перемога, яку одержали російські війська у Галицькій битві, серйозно стурбувала німецьке військово-політичне керівництво, тому що подальше просування військ Південно-Західного фронту могло загрожувати безпосередньо території Німеччини. Верховне головнокомандування німецької армії розпочало поспіхом перекидати назустріч росіянам військові з'єднання та формувати нову німецьку 9-у армію під командуванням генерал-фельдмаршала П. Гінденбурга. Одночасно його призначили командувачем всього Східного німецького фронту [2, 50].

17 вересня 1914 р. П. Гінденбург отримав директиву Верховного головнокомандування Німеччини: “9-а армія повинна самостійно, але діючи в контакт з австрійцями, атакувати у фланг та тил найближчі російські війська, які переслідують австрійців”. Австро-угорське головнокомандування погодилося допомогти німцям, тому для сприяння планам німецького Генерального штабу 9-й німецькій армії була передана 1-а австро-угорська армія, а інші з'єднання повинні були наступати на р. Сян, щоб прикувати сюди якомога більше сил. Відповідно до спільного плану, австро-угорська група армій (2-а, 3-я і 4-а) 29 вересня 1914 р. розпочала наступ. В його ході 2-га армія повинна була через карпатські перевали вийти на ділянку Нове Место – Самбір, а 3-я – деблокувати фортецю Перемишль [3, 80].

На шляху наступу австро-угорських військ боронилася т. зв. Галицька група російських військ: 3-я, 8-а і Блокадна (11-а) армії, яку очолював командувач 8-ї армії генерал О. Брусилов.

Вже 10 жовтня 1914 р. 2-а австро-угорська армія захопила Хирів, досягла виходу у долину Верхнього Дністра, захопила перевали та відтиснула російську кінноту до Дрогобича. В період з 11 жовтня по 4 листопада 1914 р. в районі Хирова відбулася Хирівська битва, в ході якої частини 8-ї армії полонили майже 15 тисяч австро-угорців, захопили 22 гармати та 40 кулеметів [3, 92–97; 4, 79].

Наприкінці жовтня 8-а армія розпочала наступ і досягла передгір'їв Карпат. Карпатський гірський масив мав протяжність у 1500 км: від Кракова на півночі до австрійського міста Чернівці (на стику кордонів Росії, Австро-Угорщини та Румунії) на півдні. Обмеженість військових сил Росії та Австро-Угорщини у горах восени 1914 р. і маневрена війна, яка продовжувалась у Польщі, спонукали противників розтягувати свої війська вздовж усього гірського масиву. Невеликі загони-заслони, що склалися з усіх трьох родів військ – піхоти, кавалерії та гірської артилерії, – вели завзяті бої за перевали у Середніх та Південних (Лісистих) Карпатах, тоді як основні події розгорталися у Північних Карпатах.

У жовтні під час т. зв. Варшавсько-Івангородської операції (зустрічні бої російського та німецько-австрійського угруповань на Середній Віслі) у горах залишалася лише одна 8-а російська армія генерала О. Брусилова, оскільки 3-я, 4-а та 9-а армії Південно-Західного фронту брали участь у Варшавсько-Івангородській операції [5, 23].

Для підтримки дій військ Північно-Західного фронту російська Ставка Верховного головнокомандувача наказала головнокомандувачу арміями Південно-Західного фронту генералу М. Іванову наступати на Краків та Ченстохів. Згідно з наказом штаба фронту, 2 листопада 1914 р. 8-а армія розпочала наступ у напрямку Дуклінського перевалу. У важких боях 2–10 листопада росіяни опанували Лупківський та Дуклінський перевали, вийшли на Угорську рівнину і захопили Мезо Лаборац та Гуменне, але подальший наступ був припинений директивою російського Верховного головнокомандування, тому частини 8-ої армії спочатку повернулися на перевали, а потім залишили їх [4, 80].

Отже, наприкінці листопада 1914 р. командування російського Південно-Західного фронту відмовилося від намірів подолати карпатські перевали. До того ж австро-угорські

війська підтягли резерви та зуміли під час невеликих бойових сутичок стримати росіян.

Наприкінці 1914 р. розташовані у Галичині 3-я, 8-а та 11-а армії закріплювали свої позиції. Варто відзначити, що завзяті численні бойові дії на Східному фронті знекровили російські збройні сили. У серпні 1914 р. до їх лав був призваний практично весь навчений запас – понад 4 млн осіб. До грудня у лави дієвої армії прибули ще майже півмільйона вояків запасу 1-ої категорії, але основна маса їх перебувала у тилах, адже порівняно з попередніми війнами тили вимагали великої кількості обслуговуючого персоналу. За перші п'ять місяців збройної боротьби росіяни втратили понад 850 військовослужбовців, і некомплект у бойових лініях дивізій складав майже 500 тис. вояків. Особливо великим був некомплект офіцерів, у багатьох частинах піхоти залишалося не більше 30% їх штатного складу. Відчувалася також нестача зброї та боєприпасів [6, 263; 7, 109].

Саме тому ударна потужність російських дивізій, які до того штурмували Карпати, була вже не така велика, як під час попередніх бойових дій. Так, командувач 8-ої армії генерал О. Брусилов згадував: “Поповнення у мою армію прибувало у дуже незначній кількості. Воно було, на жаль, погано вишколене і не підготовлене до бою... За три місяці боїв більшість кадрових офіцерів і солдатів вибуло зі строю, тому ми були змушені поспіхом поповнювати військо огидно навченими особами, які прибували із запасних полків та батальйонів. Офіцерський склад поповнювався ненавченими прапорщиками. З цього часу регулярний характер війська був втрачений і кадрова армія стала схожа на погано навчене міліційне військо... Були певні дивізії у складі трьох тисяч бійців, і не було дивізії, у лавах якої можна б було нарахувати понад п'яти – шести тисяч солдатів з гвинтівками [8, 108–115].

В середині січня 1915 р. у російській Ставці Верховного головнокомандування було розроблено план операцій на 1915 рік. Першочерговий проект плану передбачав оборону на південно-західному напрямку Східного фронту та здійснення наступу у північно-західному напрямку у бік Східної Пруссії, з наступним перенесенням удару на Берлін [9, 15]. Але із запереченнями виступив головнокомандувач Південно-Західним фронтом генерал М. Іванов та його нача-

льник штабу М. Алексеев, які вважали, що в інтересах Росії необхідно спочатку завершити розгром австро-угорської армії та вивести Австро-Угорщину з війни, а потім зосередити всі зусилля проти Німеччини.

На їхню думку, шлях на Берлін пролягав не через Східну Прусію, а через Відень. Тому слід було проводити оборону на північно-західному, а наступати на південно-західному напрямку, прорватися через Карпати, щоб вторгнутися в Угорщину. Ставка Верховного головнокомандування погодилася з пропозиціями командування Південно-Західного фронту щодо наступу проти Австро-Угорщини, але водночас основну частину проекту попереднього плану залишила в силі. Внаслідок такого компромісу план кампанії на 1915 рік було зведено до підготовки одночасного наступу і проти Східної Прусії, і проти Австро-Угорщини, що не відповідало можливостям російської армії. Широко замислений наступ по двох напрямках, які розходилися, не забезпечувався необхідними силами та матеріально-технічними засобами і тому був приречений на невдачу [6, 264–265].

19 березня 1915 р. начальник штабу Верховного головнокомандування генерал М. Янушкевич повідомив головнокомандувачів фронтами, що “Південно-Західному фронту призначено найголовніше завдання майбутньої кампанії. Він повинен діяти активно, натискати лівим флангом і просуватися у напрямку Будапешта” [10, 362].

Відповідно до наказу Верховного головнокомандування, план наступу Південно-Західного фронту полягав у тому, щоб центральна група військ форсувала Карпати, ліве крило повинно було просуватися на загальному фронті разом із центральною групою, щоб перерізати головні шляхи, які були необхідні противнику для вільного маневрування, а праве крило мало стримувати ворога у тому районі, де вже перебувало [11, 107].

Головне завдання при цьому покладалося на 8-у армію генерала О. Брусилова, 4-й корпус якої, зосередившись на ділянці Дукля – Балігруд, повинен був наступати у напрямку на Гуменне, Кашау (Кошице) на територію Угорщини. Для відволікання частини сил противника та сприяння 8-й армії у її наступальних діях планувалося застосувати 7-й корпус разом із кавалерійською дивізією для наступу на Турку та Унгвар (Ужгород), а також війська лівого флангу 3-ої армії генерала Р. Радко-Дмитрієва [12, 116].

Варто підкреслити, що Південно-Західний фронт вже діяв в умовах гірської війни і планував широкомасштабну наступальну операцію, а специфіку гірської війни переконливо відобразив французький військовий теоретик Ф. Кюльман: “Характерною рисою будь-якої гірської операції є повільність. Служба охорони, яка покладається на обов’язок тільки піхоти, особливо важка, а тому, щоб надати їй час для розвідки та спостереження, неминучі часті зупинки” [13, 27].

У гірській війні бойові дії точаться за перевали, через які проходять усі можливі шляхи і важливі комунікації. Вирішальна роль у цій боротьбі належить захопленню ключових висот, які панують у місцевості та є основою у продовженні просування військ уперед. Військові фахівці вважають, що “широкий огляд, який відкривається з вершин і дає можливість спостерігати великий простір, має величезне значення для пункту керівництва боєм... Внаслідок захоплення хребтів у розпорядження того, хто наступає, перейдуть і долини. Якщо наступаючий не володіє висотами, розташованих над долинами, то наступ, здійснюваний долиною, приречений на невдачу” [14, 176].

У боротьбі за перевали вирішальну роль відіграє перевага не у силах, а перевага в технічних засобах бою. Якщо долини між перевалами з’єднані шляхами, то це дозволяє утримувати на перевалах легкі сили, оскільки гарантується своєчасне прибуття резервів. Головні сили у такому випадку утримуються біля вузлів шляхів, на які наступає противник. У бойових діях в гірській місцевості треба змушувати ворога наступати проти того пункту, де зосереджено потужне угруповання, а шляхи сприяють швидкому перекиненню підкріплень. Тому головні сили утримують якомога ближче до наступаючого противника, щоб розірвати його лави під час своїх дій. Бойові дії великими силами можливі тільки у долинах, але й тут вирішальна роль належить артилерії.

У боротьбі за Карпати велике значення мали високі бойові якості військ, особливо моральні, адже російські солдати готувалися йти уперед після подолання гір і вирвати перемогу рішучим наступом, а австро-угорські прагнули втриматися будь-яким чином, щоб не допустити ворога. Ще видатний військовий теоретик К. фон Клаузевіц справедливо відзначав: “Взагалі з приводу гірської війни слід

підкреслити, що у ній усе залежить від мистецтва окремих начальників, офіцерів і ще більше від духу солдатів” [15, 110].

Інфраструктурна забезпеченість карпатського театру воєнних дій була дуже малою для таких мас військ. Залізниця планово знищували та знову поновлювали обидві сторони. Карпатські гори були перерізані 18 шосе та 22 колісними шляхами, але взимку доступними для руху були тільки шосе [16, 16]. Крім цього росіяни готувалися до наступу на півдні, де Карпати були найбільш важкопрохідними. Слід додати, що заплановані бойові дії мали відбутись у січні-квітні 1915 р., тобто взимку. Зима була суворою, морози доходили до 25–30°C, часто були заметелі. Навесні почалися відлиги, які призвели до того, що коли у горах були морози, унизу в долинах була багнюка. Все це впливало на хід бойових дій. Таким чином, гірський район був несприятливим для дій усіх родів військ, особливо артилерії.

Зосередження росіян у Карпатах і їхня підготовка до наступу не залишилися непоміченими німецьким командуванням, яке, зробивши правильний висновок про загрозові наслідки такого наступу, поспішило на допомогу австро-угорським арміям. На мукачівському та ужгородському напрямках була розгорнута нова Південна армія під командуванням генерала О. фон Лізінгена у складі шести піхотних дивізій (із них 3 німецькі) для удару у напрямку Стрия та Львова. Завданням армії було витиснення росіян із Карпат та деблокування фортеці Перемишль [6, 279].

Австро-угорське командування також готувалося до наступу. На початку січня 1915 р. воно розпочало зосереджувати війська 3-ої та 5-ої армій у вихідних районах. У Карпати перекидали частини 2-ої армії, яка розташовувалася на лівому березі р. Вісли, та з сербського фронту. Отже, 19 січня 1915 р. австро-угорські і німецькі війська були зосереджені у складі 53,5 піхотних, 9,5 кавалерійських дивізій та 2440 гармат [17, 96].

22–24 січня 1915 р. австро-німці, які закінчили перегрупування сил, почали наступ по всьому фронту від Буковини до Мезо Лаборча (Меджилаборача). Вони завдали два удари: один на Ужгород і Самбір, другий – від Мукачева на Стрий, сподіваючись подолати Карпати, вийти на лінію

Перемишль, Стрий і потім просуватись у напрямку Львова. Почалася т. зв. Карпатська наступальна операція 1915 р.

24 січня Південна армія О. фон Лізінгена атакувала частини 7-го корпусу росіян, а 3-я австрійська армія – частини 8-го та 12-го російських корпусів, але їх атаки були відбиті. У наступні дні натиск австро-німецьких військ посилювався, особливо на ділянці Стрий, Самбір, тобто в найвразливішому напрямку для росіян, який виводив на Перемишль і Львів. 27 січня австро-німецькі війська оволоділи Ужоцьким перевалом, а до початку лютого росіяни відійшли на відрізок Турка, Тухля, Вишків. Другий потужний удар австрійців був спрямований на Мармарош-Сигет на ділянці фронту Ясиня Зелена, де австрійці прагнули охопити фланги росіян. На Буковинському напрямку австрійці вели атаки від Кірлібаба та Дорна Вагра, але вони також були відбиті росіянами. До 1 лютого 30-му російському корпусу вдалося зберегти свою позицію від Ясині до Зеленої на південний схід до Кірлібаба [11, 109].

У Карпатах розгорнулася кровопролитна битва. Російські війська відбивали атаки ворога і своєю чергою завдавали йому невеликих, але відчутних ударів. Об'єднані австро-німецькі війська намагалися охопити лівий фланг 8-ої армії і визволити блокований гарнізон фортеці Перемишль. Після важких боїв вони потіснили лівофлангові війська 8-ої армії, які під ударами Південної та 5-ої армій були змушені залишити низку перевалів Карпатського хребта. Головнокомандування російського Південно-Західного фронту вживало термінових заходів для відновлення положення. 2 лютого 1915 р. головнокомандувач генерал М. Іванов видає директиву, яка завданням 30-го корпусу, що діяв у Буковині, визначала наполегливу оборону, а у крайньому випадку – відхід на лінію Коломия, Чернівці. 8-а армія, посилена 22-им корпусом, повинна була, утримуючи частиною своїх сил натиск противника на сході Ужоцького перевалу, головними силами наступати на Еперьеш, Гуменне, Ужгород у тил та фланг австро-угорським військам, які просувалися на Самбір, Стрий, Долину. 3-я армія мала забезпечувати атаку 8-ої армії шляхом завдання удару своїм лівим флангом на Новий Сандець [18, 247].

10 лютого 1915 р. генерал М. Іванов поставив своїм військам наступне завдання: “Стримати противника на фронті 4-ої, 9-ої та 3-ої армій, спираючись на позиції, які вони

займають. 8-й армії, стримуючи та уповільнюючи наступ противника на її ліве крило, розгромити ворожі війська і підкріплення, які підходять, та відкинути їх на південь від Карпат” [19, 72].

До середини лютого 1915 р. ситуація у смузі Південно-Західного фронту була складною. Після важких боїв австро-німецьким військам вдалося спроба відтиснути лівофлангові війська 8-ої армії генерала О. Брусилова, які були змушені під ударами Південної та 5-ої армій противника очистити передгір'я Карпат і відійти до річок Прут та Дністер. Російське командування вживало термінових заходів, щоб відновити ситуацію. 1 березня 1915 р. на ділянці Болевих, Чернівці була розгорнута заново сформована з частин правого крила фронту 9-а армія генерала П. Лечицького у складі 8 піхотних та 5 кавалерійських дивізій, яка зупинила просування австро-німецьких військ [10, 364].

Весь березень 1915 р. минув у безперервних боях на лівому фланзі російської 3-ої армії і по всьому фронту 8-ої армії. Тут, на найкоротшому напрямку з Угорщини до Перемишля з метою його визволення наполегливо наступали австро-німецькі війська, по пояс у снігу, зазнаючи щоденно великих втрат.

22 березня 1915 р., після шестимісячної блокади, росіянами був зайнятий Перемишль. Крім того, 11-а російська армія, що блокувала Перемишль, тепер звільнилась і була спрямована на Південно-Західний фронт, де її поділили між 8-ю і 3-ю арміями. Обом арміям було поставлено завдання – прорвати оборону в центрі австро-німецьких військ і вийти до флангів і тилу Південної армії О. фон Лізінгена [17, 96].

Коли ситуація на російському Північно-Західному фронті на початку березня 1915 р. стабілізувалась, у Карпатах були включені в боротьбу всі австро-німецькі війська. Тим часом росіяни тиснули 3-ю австрійську армію на її лівому фланзі. Для допомоги їй німецьке командування у другій половині березня сформувало Бескидський корпус генерала Ф. Марвіца у складі трьох дивізій і спрямувало корпус до Мезо Лаборачу, щоб затримати наступ 8-ої російської армії [6, 279].

У другій половині березня 1915 р. 3-я і 8-а російські армії розпочали новий наступ проти Південної армії німців та 3-ої австрійської армії. 19 березня 3-я та 8-а армії оволоділи головним гребенем Бескидського хребта, причому

корпуси 8-ої армії, які діяли найбільш успішно, за два тижні боїв з 29 березня по 12 квітня просунулися лише на 20 км і не дійшли до Ужгорода приблизно 30 км. 10 квітня росіяни на правому фланзі 8-ї армії захопили головний хребет Карпатських гір, але до виходу на Угорську рівнину було ще далеко [11, 114; 20, 289].

Величезні втрати, втота особового складу російських військ, яким крім боїв із вправним противником доводилося долати гірські ділянки Карпатського театру воєнних дій взимку, у туманах і морозі, при бездоріжжі в долинах, затримували просування росіян. До цих незгод слід додати всезростаючу нестачу артилерійських припасів. Так, командувач 8-ої армії генерал О. Брусілов згадував: “У мене залишалося на одну гармату не більше 200 вистрілів... З тою мізерною кількістю вогнепальних припасів, яка була у моєму розпорядженні, в умовах безнадійності отримати їх у достатній кількості було цілком безглуздо вести активні дії щодо виходу на Угорську рівнину... Тому я не став домагатися подальшого успіху на моєму фронті, а прагнув лише утриматися на позиціях з можливо меншими втратами” [8, 129].

Все це змусило головнокомандувача Південно-Західним фронтом генерала М. Іванова вже 11 квітня наказати 3-й та 8-й арміям перейти до оборони [10, 365]. В силу того, що австро-німецькі армії також зазнали великих втрат, німецьке командування теж наказало припинити бойові дії.

Висновки. Отже, у середині квітня 1915 р. Карпатська операція російського Південно-Західного фронту закінчилася. Хоча росіяни спочатку опанували головні перевали у Карпатах, ціною виснаження військ та вводом у бойову лінію резервів, головне завдання щодо вторгнення росіян в Угорську долину не було здійснене. У підсумку Карпатської операції російські війська втратили майже 1 млн осіб, а німці та австро-угорці – майже 800 тис. вояків [17, 97]. Але російські армії не досягли запланованих цілей через те, що не мали необхідних резервів та не були забезпечені артилерією і боєприпасами. У Карпатській операції провалився не тільки план росіян, але й план австро-німецького командування широко охопити ліве крило росіян і деблоку-

вати Перемишль. Бойові дії сторін вилилися у фронтальні битви на двохсоткілометровому фронті.

У Карпатській наступальній операції були втрачені кращі кадри російської армії і змарнована велика кількість боеприпасів, що потім призвело до важких поразок російської армії в кампанії 1915 р. на Східноєвропейському фронті.

Критично оцінював Карпатську операцію генерал-квартирмейстер штабу Північно-Західного фронту генерал М. Бонч-Бруєвич. Він вважав, що Карпатська операція “призвела до розгрому найкращої половини усєї дієвої російської армії, яка після неї надовго втратила наступальний запал” [21, 7].

Таким чином, битва за Карпати показала невідповідність передвоєнних теоретичних уявлень російської воєнної думки дійсним умовам ведення бойових дій у гірсько-лісистій місцевості та їх реальному характеру. Російський наступ у Північних Карпатах, дійсно, зумовлював долю блокованої фортеці Перемишль, і додатково виводив російські армії на Середню Віслу. Але Південно-Західний фронт, по-перше, наступав усіма арміями, внаслідок чого вони виснажувались у гірських боях, а, по-друге, командування фронтом незабаром перенесло наступальні зусилля на південь, що було загально безглуздо в ситуації, яка склалася на той час. Тобто, російське командування наступало заради досягнення привабливої, але нездійсненної цілі – виходу на Угорську рівнину і кидка до Будапешта. Нездійсненої, оскільки передові дивізії 8-ої армії на початку австро-німецького наступу 19 квітня 1915 р. практично форсували Карпати, але боеприпасів у росіян майже не залишалося, тоді як їх противник мав боеприпаси у достатній кількості.

Під час втягнення російських армій у гори угруповання всього фронту і кожної армії окремо набували лінійний характер, без створення ударних груп та армійських резервів, а їх противник постійно посилював австро-угорські частини, які боронилися у Карпатах, німецькими з'єднаннями. Тому знекровлення російських армій, поряд зі створенням власного свіжого ударного угруповання на стику російських фронтів, надавало австро-німецьким військам велику перевагу.

1. *Брусилов А.А.* Мои воспоминания / А.А. Брусилов. – М.: Воениздат, 1963. – 288 с.
2. *Ботлин Е.* Очерки мировой войны 1914–1918 гг. / Е. Ботлин, Ю. Вебер. – М.: Воениздат, 1940. – 148 с.
3. Стратегический очерк войны 1914–1918. – Ч. 2. Период с 1 (14) сентября по 15 (28) ноября 1914 / Сост. В. Корольков. – М. – Пг.: Высший военный редакционный совет, 1922. – 186 с.
4. *Залесский К.А.* Первая мировая война. Биографический энциклопедический словарь / К.А. Залесский. – М.: Вече, 2000. – 576 с.
5. *Глухов В.П.* Варшавско-Ивангородская операция 1914 / В.П. Глухов // Советская Военная Энциклопедия. – М., 1976. – Т. 2. – С. 23.
6. *Зайончковский А.М.* Мировая война 1914–1918 гг. – Т. 1. Кампании 1914–1915 гг. / А.М. Зайончковский. – М.: Воениздат, 1938. – 382 с.
7. *Носков А.С.* Комплектование русской армии в первую мировую империалистическую войну / А.С. Носков // Военная мысль. – 1940. – № 4. – С. 105–112.
8. *Брусилов А.А.* Мои воспоминания / А.А. Брусилов. – М.: Воениздат, 1983. – 256 с.
9. История Первой мировой войны 1914–1918: В 2-х т. – Т. 2. – М.: Наука, 1975. – 607 с.
10. *Зайончковский А.М.* Первая мировая война / А.М. Зайончковский. – СПб: Полигон, 2002 – 878 с.
11. *Борисов А.Д.* Карпатская операция / А.Д. Борисов // Военная мысль. – 1940. – № 3. – С. 103–116.
12. *Вержховский Д.В.* Первая мировая война 1914–1918 гг. Военно-исторический очерк / Д.В. Вержховский, В.Ф. Ляхов. – М.: Воениздат, 1964. – 308 с.
13. *Кюльман Ф.* Стратегия / Ф. Кюльман. – М.: Воениздат НКО СССР, 1939. – 546 с.
14. *Четков В.М.* Артиллерия в сложных и особых видах боя / В.М. Четков. – М.: Воениздат, 1940. – 230 с.
15. *Клаузевиц К.* О войне. – Т. II / К. Клаузевиц. – М.: Воениздат, 1936. – 575 с.
16. *Зайончковский А.М.* Подготовка России к империалистической войне. Очерки военной подготовки и первоначальных планов. По архивным документам / А.М. Зайончковский. – М.: Воениздат, 1926. – 428 с.
17. *Строков А.А.* Карпатская операция 1915 / А.А. Строков // Советская Военная Энциклопедия. – М., 1977. – Т. 4. – С. 95–97.
18. *Зайончковский А.М.* Мировая война. Маневренный период 1914–1915 гг. на русском (европейском) театре / А.М. Зайончковский. – М.–Л.: Гос издат. отдел военной литературы, 1929. – 414 с.
19. *Бонч-Бруевич М.Д.* Потеря нами Галиции в 1915 году. Ч. I: Через Карпаты в Венгрию зимою 1915 года / М.Д. Бонч-Бруевич. – М., 1920. – 116 с.

20. *Строков А.А.* Вооруженные силы и военное искусство в первой мировой войне / А.А. Строков. – М.: Воениздат, 1974. – 616 с.
21. *Бонч-Бруевич М.Д.* Потеря нами Галиции в 1915 году. Ч. II: Катастрофа в 3-й армии / М.Д. Бонч-Бруевич. – М. – Л., 1926. – 124 с.

Надійшла до редколегії 21.10.2011 р.

Рецензент: *А.І. Харук*, доктор історичних наук, доцент, Національний університет “Львівська політехніка”, м.Львів.

**Яровой В.Г., Черник П.П.,
КАРПАТСКАЯ ОПЕРАЦИЯ 1914–1915 гг.: АНАЛИЗ БОЕВЫХ
ДЕЙСТВИЙ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ДАЛЬНЕЙШЕЕ РАЗВИТИЕ
ВОЕННОГО ИСКУССТВА**

Исследуются боевые действия в Карпатах во время Первой мировой войны, анализируется замысел и ход Карпатской наступательной операции 1915 г. в условиях горно-лесистой местности, причины достижений и неудач российских войск в битве за Карпатский хребет.

Ключевые слова: Первая мировая война, Восточноевропейский фронт, битва за Карпаты, наступательная операция.

**Yarovyj V., Chernyk P.
CARPATHIAN OPERATION 1914–1915: ANALYSIS OF COMBAT
ACTIONS AND THEIR IMPACT ON FURTHER DEVELOPMENT
OF THE ART OF WAR**

The authors of this article examine fighting activity in the Carpathians during the First World War, review the plan and the course of the Carpathian offensive operation in 1915 on wooded mountain terrain, analyze reasons of the achievements and failures of Russian troops in the battle for the Carpathian mountain range.

Key words: First World War, East European Front, Russian South-Western army, battle for the Carpathians, offensive operation.